ujforum_57.qxp 10/26/2006 1:41 PM Page 35

Marosvásárhely Metropolitán Övezet megalakulásának alapjai és körülményei

BAKOS LEVENTE–CSEGZI SÁNDOR

A csomóponti régiók mint növekedési centrumok az elmúlt években az Európai Unióban, de lassan Romániában is az érdeklődés középpontjába kerültek. Az országok a globális versenyben nagyvárosaik (csomóponti régióik) révén vesznek részt. A fejlődés fő hordozói a városok és vonzáskörzeteik alkotta város-régiók. Az EU fejlesztési politikája a városi és rurális térségek közötti egyenlőtlenségek kiegyenlítésének egyik legjobb eszközének a nagyvárosi térségek kialakítását véli. A fenntartható fejlesztési elvek meghirdetésének eredményeként (is) stratégiai fontosságú dokumentumok születettek meg már 1999-től (lásd ESDP[1]), illetve itt kell megemlíteni az Európai Unió 2000–2006 közötti strukturális alapjai felhasználásának irányelveit[2], vagy akár a napjainkban folyamatosan zajló eseményeket[3].

A régió nagyon rugalmasan értelmezett gyűjtőfogalom, de alapvetően két irányzata ismert. Az első a közgazdasági felfogás, amely nem vesz tudomást a földrajzi határokról, csak a gazdasági interakciókat veszi figyelembe. A második értelmezés, demográfiai adatokra alapozva, figyelembe veszi a csomóponti régió lényegét, és e szerint településekből, kistérségekből épül fel. A gyakorlat alapján rendszerint olyan nagyvárosi térségi közösségekről beszélünk, ahol minimum félmillió ember él.

A román hivatalos terminológiában is megjelenik ez a kettősség. A 2001/351-es törvény[4] a földrajzi szempontokra helyezi a hangsúlyt: „olyan régió, amely önkéntes partnerségen alapuló társulás, nagy városközpontok (Románia fővárosa és I. rangú nagyvárosok[5]) és a közvetlen közelükben – 30 km-es távolságon belül – levő olyan települések között, amelyekkel többsíkú együttműködési kapcsolat létezik". Ugyanakkor a 2006/286-os törvény[6] szerint „közösségi fejlesztési egyesület, amely Románia fővárosa vagy I. rangú nagy-

[1] The European Spatial Development Perspective (E.S.D.P.), Potsdam 1999.

[2] Lásd a 2. irányelvet, amely NUTS 3 régiókra, azaz csomóponti régiókra vonatkozik, vagy az erre vonatkozó konvergenciaprogramokat, http://ec.europa.eu/regional_policy/.

[3] Lásd pl. „OPEN DAYS 2006: Investing in Europe's Regions and Cities" című konferencia programját, Brüsszel, 2006. okt. 9–12., http://ec.europa.eu/regional_policy/conferences/od2006/.

[4] Legea 351 din 2001, privind aprobarea planului de amenajare a teritoriului național – Secțiunea a IV-a, Rețeaua de localități, Monitorul Oficial nr. 408/2001.

[5] A 2001/351-es törvény II. mellékletében számos feltétel található az I. rangú nagyváros meghatározására vonatkozóan (így például min. 200 000 lakos). Jelenleg Romániában 11 város teljesíti ezeket a felvételeket.

[6] Legea 286 din 2006 – pentru modificarea și completarea legii administrației publice locale nr. 215/2001, art 1. pct. 1 alin j, Monitorul Oficial 621/2006.

ujforum_57.qxp 10/26/2006 1:41 PM Page 36

városok és a közvetlen közelükben levő közigazgatási egységek közötti társulás formájában jön létre". Itt nyilvánvalóan a társadalmi komponens a meghatározó.

A nagyvárosok köré alakuló csomóponti régiók megnevezése, mind a magyar, mind a román és angol terminológiában, egyelőre nagyon változatos. Magyarországon egyre gyakrabban használják a „városrégió" (pl. „Budapest városrégió") megnevezést[7], az erdélyi magyar sajtóban időnként használatos a „nagyvárosi övezet",[8] illetve a szakmai berkekben a román fordításból származó „metropolitán zóna". Mindkét erdélyi megnevezés közhasználatban szokatlan, ez utóbbi különösen, mivel Erdélyben a latinos hangzású magyarítások rendszerint népszerűtlenek. Ebben a cikkben, lehet, nem túl szerencsésen, a Marosvásárhely és a közelében kialakult régiót bemutatva a „Marosvásárhely Metropolitán Övezet"[9] megnevezést fogjuk használni, megpróbálva jelezni ezáltal azt is, hogy egy intézményesített (gazdasági, politikai) szerkezeti struktúráról van szó. Ugyanakkor már az elején szükséges leszögezni, hogy az intézményi teret el kell választani a gazdasági tértől. Az előbbinek stabil határa van, míg az utóbbi állandó változásban van. Valójában a metropolitán övezetek kialakításakor a cél nem egy szoros földrajzi hely meghatározása, hanem egy megfelelő gazdasági tér kiépítése. A tulajdonképpeni cél a régiónak a globális gazdasághoz történő kapcsolódása, és megoldások keresése a régióban elérhető jólét létrehozására és megtartására.

Ezeknek a lehetőségeknek a kihasználására kiemelt figyelmet szentel az Európai Unió is, emiatt a régiók kialakításához szükséges kedvező nemzetközi kontextusról tudunk beszélni. Meg kell említenünk, hogy jelenleg az európai országok területrendezési rendszerének alapos átszervezését célzó folyamatok mennek végbe. A fenntartható regionális fejlesztés az alábbi öt főbb célkitűzéshez köthető:

– a városi területstruktúra kiegyensúlyozása,
– a városi életminőség javítása,
– a regionális identitás megőrzése, a kulturális örökség ápolása,
– az integrált adminisztráció: a regionális infrastruktúra-hálózatok együttműködése,
– új partneri viszonyok tervezése és gyakorlatba léptetése.

A fejlesztési tervek a decentralizáció felé irányulnak. Megállapítható a felelősségek átvitele a kormánytól a helyi és regionális szintekre. A város–falu partneri kapcsolatokban összehangolt fejlesztési folyamatok vannak jelen, különösen az alábbi területeken:

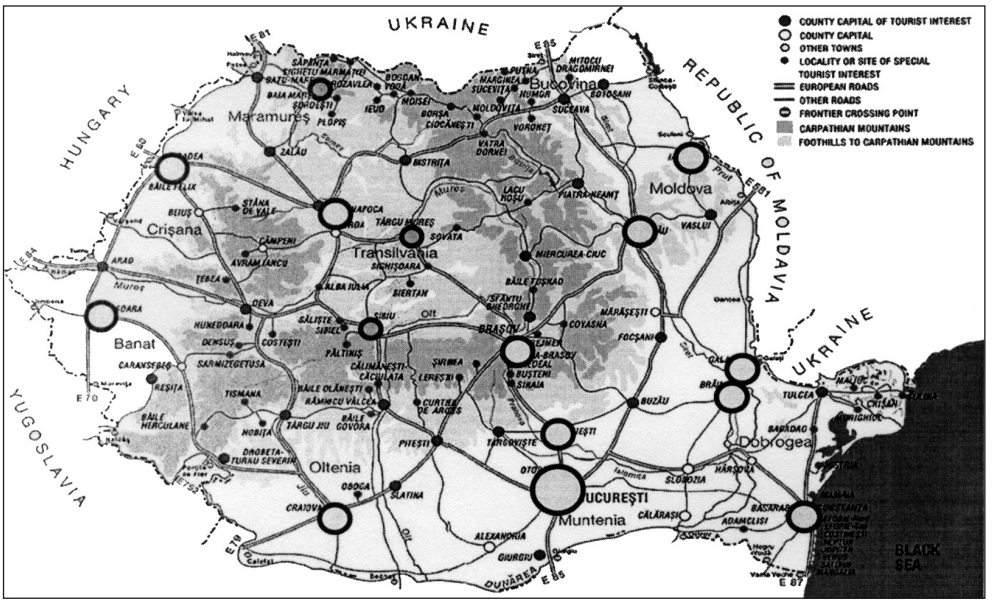
---

[7] Lásd. pl. Enyedi György: Regionális folyamatok a posztszocialista Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 2004/9. 935.

[8] Lásd pl. a *Népújság* 2006. augusztus 31-i számát, ahol egy hirdetésben „Marosvásárhely Nagyvárosi Övezet felvesz titkárt".

[9] Hivatalos jogi megnevezése: Asociația Zona Metropolitană Târgu Mureș.

ujforum_57.qxp 10/26/2006 1:41 PM Page 37

1. ábra. Románia I. és II. rangú nagyvárosai

– városjellegű struktúrák,
– közszállítási hálózatok,
– falusi övezetek gazdaságai,
– infrastrukturális hálózatok,
– a városi lakosság kikapcsolódását szolgáló pihenőhelyek,
– természeti és kulturális örökségek védelme és értékesítése.

A közép- és kelet-európai országokban a régiók vezető szerepet töltenek be az országos gazdasági átszervezési folyamatokban, ugyanakkor a nagyvárosok a fenntartható regionális fejlesztések által biztosított gazdasági előnyökre törekednek.

Marosvásárhely Metropolitán Övezet megalakulásának körülményei

Felismerve a kedvező nemzetközi és hazai fejlesztéspolitikai viszonyokat, Marosvásárhely és Maros megye vezetési struktúrái már 2000-től kezdődően egy csomóponti régió kiépítését vélték szükségesnek a régió fejlesztésére. A terveknek nem kedvezett a politikai sokszínűség, illetve az, hogy a megye, a környező falvak és a város vezetése közötti viszony egyáltalán nem mondható barátinak. A komoly gazdasági (köz)érdekek és a politikai kompromisszumok, valamint a legalacsonyabbtól a legmagasabb szintekig folytatott lobbi végül elindította a régió intézményesítésének folyamatát. Ennek a folyamatnak a mérföldkövei a következők:

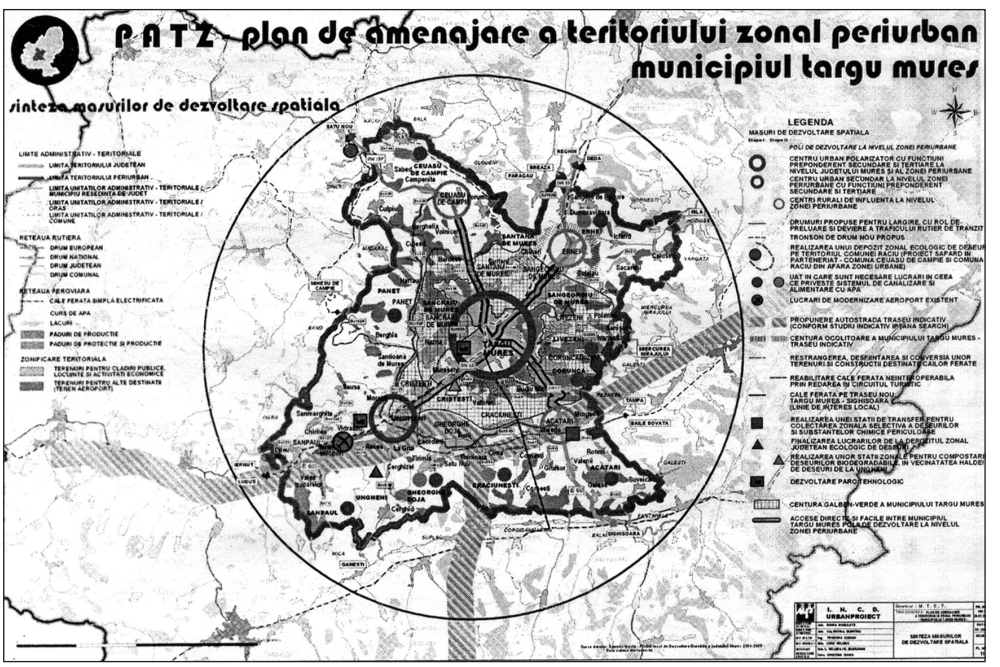
ujforum_57.qxp 10/26/2006 1:42 PM Page 38

– 2000: általános városrendészeti terv (PUG),

– 2000–2002: Agenda 21[10],

– 2002–2004: Marosvásárhely fenntartható stratégiája,

– 2006: megalakult Marosvásárhely Metropolitán Övezet az alábbi közigazgatási egységekből: Marosvásárhely (Târgu Mureș); Nyárádtő (Ungheni); Ákosfalva (Acățari); Mezőcsávás (Ceauașu de Câmpie); Koronka (Corunca); Nyárádkarácsony (Crăciunești); Maroskeresztúr (Cristești); Nagyernye (Ernei); Dózsagyörgy (Gheorghe Doja); Jedd (Livezeni); Mezőpanit (Pănet); Marosszentkirály (Sâncraiu de Mureș); Marosszentgyörgy (Sângeorgiu de Mureș); Kerelőszentpál (Sânpaul); Maros megyei Tanács (Consiliul Județean Mureș).

2. ábra. A Marosvásárhely Metropolitán Övezet forrása[11]

[10] Az Agenda 21 programban, USAID támogatással, 5 szakmai csoport összehangoltan tevékenykedett. A 25 résztvevő a civil szervezetektől a magánvállalkozókon át egészen az állami intézményvezetőkig terjed.

[11] Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Urbanism și Amenajarea Teritoriului: Proiect nr. 189/2005 – Plan de amenajare a teritoriului zonal P.A.T.Z. periurban al municipiului Târgu Mureș. Plan de măsuri de dezvoltare spațială.

ujforum_57.qxp 10/26/2006 1:42 PM Page 39

Az alapító dokumentumokban az alábbi fő célkitűzéseket találjuk:

1. Marosvásárhely megyei jogú város európai interregionális központtá fejlesztése, ezáltal délkelet-európai szintű üzleti központtá fejlesztése, valamint új funkciók felvállalása;

2. Marosvásárhely megyei jogú város nagy transzkontinentális folyosókhoz viszonyított kedvező helyzetének értékesítése (közút, légi és vasúti szállítási folyosók);

3. Marosvásárhely megyei jogú város környezetének és általános képének minőségi javítása, az idegenforgalmat és az urbán típusú kikapcsolódást szolgáló területek bővítése és az ehhez kapcsolódó specifikus szolgáltatások fejlesztése;

4. ágazati átszervezés, elsősorban a magas hozzáadott értéket biztosító és az országos gazdaság számára „húzó" szerepet betöltő gazdasági ágazatok fejlesztése;

5. a magasan képzett fiatal munkaerő szelektív vonzása;

6. a természeti adottságok és a kulturális örökség értékesítése.

A fentiekből kiderül, hogy a fő érvek a Marosvásárhely Metropolitán Övezet létrehozásában elsősorban az összehangolt fejlesztési tervek lehetősége, illetve az ebből származható gazdasági előnyök voltak. Ugyanakkor, követve az európai trendeket és mintegy megelőzve a hasonló romániai régiókat és ezáltal versenyelőnyre téve szert, egy erős nagyvárosi régió kialakításával próbálja Marosvásárhely és környéke behozni azt az immár évtizedes elmaradást, amit csak részben indokoltan a 90-es etnikai összetűzésekkel magyaráznak a vásárhelyi illetékesek.

A Marosvásárhely Metropolitán Övezet olyan intézményi tér[12], amely hatalomgyakorlást és szabályozást tesz lehetővé az általa létrehozott intézmények révén. A metropolitán övezet önálló politikai felelősséggel felruházott struktúra, ennek következményeként a megfelelő kormányzási forma kulcskérdés, emiatt már a kezdetektől nagy viták előzték meg a hatalom gyakorlására vonatkozó kérdéseket. Ennek tükrében részben indokolt a Maros Megyei Tanács – felkért vagy sem, de – mindenképpen felvállalt, koordináló, vezetési ambíciókat is jelző szerepe. A kezdeti nehézségek áthidalása után a Marosvásárhely Metropolitán Övezet sikeressége elsősorban a tagtelepülések polgármestereinek, tanácsainak elkötelezettségén, kompromisszumkészségén múlik. Egyelőre nyitott rendszerről beszélhetünk, az lép be és ki, aki akar, de mihelyt kialakulnak az erőviszonyok és kötelezettségvállalások történnek, az önkéntes ki- és belépési lehetőségek leszűkülnek. A metropolitán övezet mindegyik résztvevőjében tudatosulnia kell, hogy akárcsak egy holdingszerű, azaz tőkekoncentrációra épülő gazdasági vállalkozás esetében, a globális sikerhez mindegyik tagnak tejesítenie kell a kitűzött teljesítménymutatókat, ugyanakkor oda kell figyelnie a holding többi tagjára is.

[12] Jogi személyiséggel, tehát adószámmal, vezetőséggel, saját vagyonnal stb. rendelkező társulás.

ujforum_57.qxp 10/26/2006 1:42 PM Page 40

A Marosvásárhely és a vonzáskörzetében levő települések számára a metropolitán övezet az alábbi fő előnyöket jelentheti:

– orvosolhatja a város közigazgatási vonzáskörzetén kívül eső területek működésbeli rendellenességeit,

– meghatározza és szigorú rangsorba sorolja az övezet szintjén létező főbb fejlesztési folyamatokat és az ezeket érintő problémákat,

– támogatja a helyi autonómiát, az övezet fenntartható fejlődésének perspektíváját,

– megerősíti a város és annak közvetlen szomszédságában levő települések közötti együttműködést, az alábbi területeken: gazdaság; ellenőrzött városfejlesztés; közigazgatás és szolgáltatások; egészségügy; oktatásügy és kultúra; demográfiai hanyatlás; életkörülmény-javítás; környezetvédelem és -megőrzés.

A továbbiakban a Marosvásárhely Metropolitán Zóna sajátosságait négy szempont szerint elemezzük, a teljesség igénye nélkül. Ezek a következők: a gazdasági és területfejlesztési szempontok, valamint társadalmi-kulturális vetületek és intézményi feladatok.

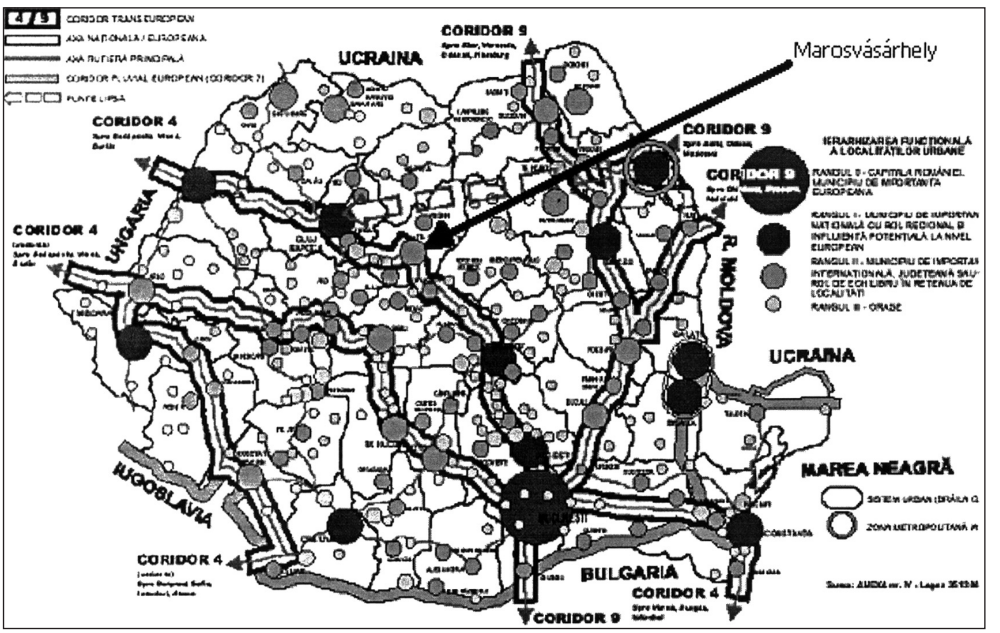
a. Gazdasági szempontok

A nemzetközi tapasztalat szerint is számottevő az az előny, hogy az átlagadatok elfedik a régión belüli egyenlőtlenségeket, mivel a nagyváros gazdasági teljesítménye általában kiemelkedik, míg a közvetlen szomszédságukban általában elmaradottabb rurális települések vannak. Itt elsősorban arra kell gondolni, hogy konszolidált adatokkal lényegesen könnyebb az esetleges stratégiai beruházókat meggyőzni, és ha az Európai Unió ilyen vagy ehhez hasonló régióstruktúrákban gondolkodik, akkor minden bizonnyal előnyt jelent a strukturális és kohéziós alapok hozzáférésében. Emellett számítani lehet arra, hogy az urbanizációs folyamat felgyorsul, gazdasági szempontból például nem elhanyagolandó egy nagyszámú fogyasztói réteg „aktivizálódása". A környező falvak, bár rég kiestek a mezőgazdaság vonzásköréből, „igazi" urbánus fogyasztóként eddig nem voltak beszámíthatók. A közös együttműködés eredményeképpen erőteljes gazdasági interdependencia alakul ki a települések között. Gazdasági szempontból tekintve jellemző azonban, hogy a régió határa a csomóponttól távolodva egyre inkább elmosódottabb.

Bár Marosvásárhely jelenleg jelentős szabad kapacitásokkal rendelkezik több gazdasági ágazatban (gépgyártás, faipar, vegyipar, energetikai ipar, földgáz és víz), illetve országos szinten kiemelkedő helyet foglal el egyes (köz)szolgáltatásokban (pl. ivóvíz-szolgáltatás, egészségügy, felsőfokú oktatás stb.), elsősorban a metropolitán övezet létrehozása által válhat gazdasági csomóponttá. A metropolitán övezet gazdasági sikere az infrastrukturális adottságok mellett abban is áll, hogy mennyire tudja majd kihasználni az egész övezet

ujforum_57.qxp 10/26/2006 1:42 PM Page 41

földrajzi és kulturális adottságait. A földrajzi helyzet adta előny elsősorban az, hogy Marosvásárhely szárazföldi (a 4-es és 9-es európai közlekedési folyósok) és légi közlekedési csomópontja. A környék kulturális vonzereje a multikulturalitásában, történelmében és a hagyományaiban rejlik.

3. ábra. Marosvásárhely földrajzi helyzete és az európai közlekedési folyósokhoz viszonyított helyzete[13]

b. Területfejlesztési szempontok

A Marosvásárhely Metropolitán Zóna létrehozásának egyik legnagyobb hozadéka, hogy összehangolt fejlesztési tervek elkészítését teszi lehetővé. Ebben a kérdésben Marosvásárhely számára kiemelt helyet foglal el a Marosvásárhelyt elkerülő terelőutak kérdése. Különösen, kihívás a Bukarest–Brassó felől érkező, Moldva felé haladó nagy északkelet irányban történő forgalom elterelésének kérdése. Ezt a problémát a környező települések hathatós segítsége nélkül a város nem tudja, vagy csak nagy áldozatok árán tudja megoldani.

Fejlesztési kérdésekben ugyanakkor egyértelműen a kistelepülések érdekeltek, hiszen az infrastrukturális előnyök mellett egyes országosan vezető szolgáltatásokhoz[14] juthatnak, illetve intézményesített részeseivé válhatnak azoknak a folyamatoknak, amelyek egyes közszolgáltatásokat európai standardokra való átalakítását célozzák meg. Ilyen folya-

13 Az ábra elkészítésekor felhasználtuk a 2001/351-es törvény IV. Mellékletében található térképet.

14 Marosvásárhely a hazai csúcsot jelenti például rohammentő-szolgálatban: a SMURD-rendszer innen indult el és innen vezetik az országos hálózatot.

ujforum_57.qxp 10/26/2006 1:42 PM Page 42

mat az egyes uniós beruházási programokban való részvétel[15], illetve az egyes szolgáltatások koncessziója (például hulladékszállítás az év végéig). Mindezek mellett a kistelepülések elsősorban a nagy infrastrukturális előnyökre számítanak, olyanokra, mint az úthálózatuk rehabilitációja, a közvilágítás megoldása, lakótelepek építése.

Marosvásárhely az információtechnológia élvonalába tartozik, több nemzetközi szintű nagy szakcég telepedett meg itt, és minden jel szerint a folyamat csak a kezdetén van. Ha nem lennének az elsősorban a földterületek adta korlátok, az információtechnológia még jobban jelen lenne a régióban. A magas hozzáadott értékkel rendelkező ipar jelenléte jelentheti a régió jövőjét, mivel a térség rendelkezik a szükséges know-how-val, ugyanakkor két műszaki egyetem folyamatosan biztosítja a minőségi szakember-utánpótlást.

Jelentős eredmény a Metropolitán Zóna működését elemző Marosvásárhely és Övezete Területrendezési Tanulmány[16], melyet a Szállítási, Építkezési és Turisztikai Minisztérium rendelt meg és fogadott el. A tanulmánynak 5 fejezete van:

1. Távközlési csatornák;
2. Vízgazdálkodás;
3. Természetvédelmi övezetek;
4. Településhálózati rendszer;
5. Természeti kockázati tényezők.

A fenti tanulmány a Metropolitán Övezet fejlesztési stratégiája egyik alapdokumentuma lesz. Ez három szakaszban valósul meg:

I. szakasz: A városperem meglévő helyzetére vonatkozó helyzetelemzés.

II. szakasz: Térfejlesztési javaslatok:

– a terület funkcionális övezetekre bontása és a városperemi övezet főbb problémáinak meghatározása;

– gazdasági potenciálfejlesztési javaslatok;

– településhálózat – fejlesztési javaslatok;

– infrastruktúrafejlesztési javaslatok;

– környezet-rehabilitáció, -védelem és -konzerválási javaslatok.

III. szakasz: Intézkedési ütemterv

---

15 Pl. az Aquaserv RT Románia egyik legnagyobb és talán legmodernebb ivóvíz-szolgáltatója, annak (is) köszönhetően, hogy a BERD és ISPA programok nyertese.

16 Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Urbanism și Amenajarea Teritoriului: Proiect nr. 189/2005 – Plan de amenajare a teritoriului zonal P.A.T.Z. periurban al municipiului Târgu Mureș. Plan de măsuri de dezvoltare spațială.

ujforum_57.qxp 10/26/2006 1:42 PM Page 43

c. Társadalmi-kulturális vetületek

A metropolitán övezet kialakulásának az egyik legrövidebb távon észlelhető haszna az lehet, hogy a régió várhatóan munkaerő-vonzáskörzetté válik, kezdetben a helyi lakosság – jelenleg az országos átlag körül mozgó – munkanélküliségi rátájának javulását lehet remélni.

A nagyvárosi régiók megjelenése katalizátora lehet a kistelepülések közötti kapcsolatok felerősödésének, ezáltal olyan szomszéd települések között jön létre sokszintű kapcsolat, amelyek egyébként nem is tudnának egymásról.

A régió multikulturális jellegének értékesítése további előnyöket jelenthet, amennyiben sikerül ezeket hasznosítani.

Egyes részeken a földárak exponenciális növekedése, a maga előnyeivel és hátrányaival, új helyzetet teremthet szociális szempontból is. Vannak azonban negatív következmények is, amelyekkel számolni kell. A szociológusok és az antropológusok egyes demográfiai következményekre hívják fel a figyelmet. Elsősorban számolni kell az úgynevezett szociális esetek növekedésével (hontalanok, romák), ugyanis a régió urbanizációja nem segít a legalacsonyabb társadalmi rétegeken, sőt minél nagyobb egy település, annál inkább kell számolnia ezekkel a jelenségekkel. A kistelepülések legszegényebb rétegeinek életkörülményei jobbak a nagyvárosokra jellemző krízisközeli állapotoknál (pl. Marosvásárhelyen a Hidegvölgy és az Ady negyed egy része). Az urbanizáció áldatlan következményei is hamarabb jelentkeznek, mint az áldásos következmények. Így például leghamarabb a vidékre jellemző sajátos szomszédsági viszonyok szűnnek meg, és elkezdődik egy elmagányosodási folyamat. Ezek a jelenségek felborítják a kistelepülések társadalmi rendjét, hagyományos értékrendek alakulhatnak át és újak jelennek meg. Az „igazi" városi jelleg – ha valahol ez lenne a cél – évtizedek múlva sem jelenik meg, az urbanizációs hatás hosszú ideig elmarad.

d. Intézményi vetület

A Metropolitán Övezet vezetésére és tagtelepülései számára még számtalan olyan feladat vár, amellyel biztosítani kell a célok eléréséhez vezető intézményesített működési feltételeket. Az alábbiakban felsoroljuk az általunk legfontosabbaknak vélt további feladatokat:

– szervezeti és működési szabályzat elkészítése,

– marketingterv elkészítése,

– egységes adatbázisok létrehozása, lakossági nyilvántartástól egészen a cégjegyzékig,

– egységes minőségbiztosítási rendszer bevezetése az adminisztrációban a tagtelepülések mindegyikében,

ujforum_57.qxp 10/26/2006 1:42 PM Page 44

– egységes helyiadó-politikai rendszer kidolgozása,
– egységes szállítási és közlekedési stratégia kidolgozása,
– egységes hulladékkezelési szabályzat megvalósítása.

Ezeknek a kérdésköröknek a tisztázása nélkül a gördülékeny működés nehezen elképzelhető.

Összegzésképp állíthatjuk, hogy lassan-lassan Marosvásárhely a globális folyamatok hatására formálódó térgazdaságot hoz létre, harmadikként Romániában, Iaşi és Nagyvárad után. Az országban Marosvásárhely megyei jogú városnak nyomatékosan régióközi, Európa felé mutató vektorként, délkelet-európai kulturális és üzleti központként kell érvényesülnie a gazdasági versenyben. Az autópálya nyomvonalától való kis távolság és a nemzetközi repülőtér minden bizonnyal, megfelelő menedzseléssel, a Marosvásárhely régiót kiemelt térséggé lépteti elő Románia térképén. Ehhez hozzájárul az európai szinthez, de akár a környező nagyvárosokhoz képest viszonylag alacsony költségű lét és az a logisztikai előny, hogy az ország szinte geometriai középpontjában található.